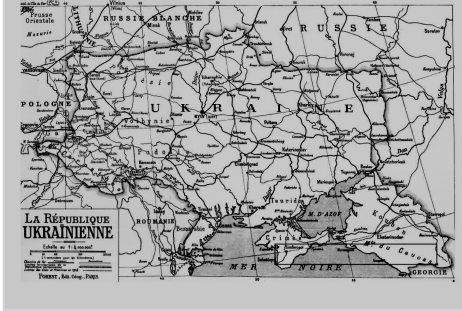

**УКРАЇНА
В ІСТОРІЇ ЄВРОПИ
XIX – ПОЧАТКУ XXI СТ.:
ІСТОРИЧНІ НАРИСИ**

УКРАЇНА В ІСТОРІЇ ЄВРОПИ XIX – ПОЧАТКУ XXI СТ.: ІСТОРИЧНІ НАРИСИ / За ред. чл.-кор. НАН України С.В.Віднянського. – К.: Інститут історії України НАН України, 2020. – 814 с.

Варто визнати, що сучасна вітчизняна інтелектуальна сфера є достатньо насиченою популярними та науковими працями, які тією чи іншою мірою присвячені проблемі інтродукції українського соціуму до європейської історико-культурної цивілізації. Утім в умовах складних геополітичних трансформацій (формування нових світових центрів сили, посилення регіональних та національних інтересів тощо) вітчизняна інтелектуальна сфера опинилася перед необхідністю забезпечення контенту та за-

хисту українсько-європейської цивілізаційної парадигми. Саме означена проблема спонукала колектив дослідників підготувати історичні нариси, що присвячені вивченню місця України в європейському історичному процесі та проявам її присутності в європейському просторі в XIX – на початку XXI ст.

Слід наголосити, що поява такої праці – це не проста наслідування тренду. Звернення українських інтелектуалів до історичного минулого – це не презентація чергового набору банальних міфів, а найімовірніше духовна потреба вітчизняних науковців у закріпленні екзистенційних та символічних витоків, або основ, які надають соціуму міцності, стабільності, політичної перспективи. Означене нами твердження не варто трактувати як «куртуазну данину» поважним авторам дослідження. На нашу думку, саме історія, що існує на тонкій межі науки та мистецтва, під умілим пером майстра дозволяє наблизитися до об'єктивної дійсності й у такий спосіб вплинути на свідомість людини за допомогою осмислених та особливим чином організованих інтелектуальних наборів. Відповідно, звернення авторів монографії до нашого історичного минулого відкрило перспективу глибшого осмислення читачем зовнішньополітичних пріоритетів України. Останні, на тлі сучасних геополітичних трансформацій, і надалі залишаються ключем до реалізації державою амбітних проектів державно-правової модернізації та інноваційного економічного розвитку.

Закріплення українського європейського вибору, демонстрація політичних, соціальних, правових досягнень західної цивілізації на тлі кризи українсько-російських взаємин спонукає широке коло дослідників знову і знову повертатися як до витоків, так і до причин подій, що тривають сьогодні у суспільно-політичній практиці континентальних відносин. До того ж сучасний стан міжнародних взаємин (розпад і хаотизація на тлі формування нового світового порядку, криза ідей демократичного світу та зростаюча нова хвиля американського неолібералізму, міжнародний тероризм і правовий нігілізм, закріплення практики подвійної моралі в умовах кризи ООН) однозначно став причиною зростання духовного інтересу соціуму до історичного знання.

Водночас зазначимо, що фактаж міжнародної, міждержавної практики визначається не лише політичними й економічними інститутами. З нашого боку не буде

перебільшенням стверджувати, що споконвічно історик-дослідник «інтелектуальним пензлем» вимальовував контури суспільної свідомості та брав участь у формуванні духовно-моральних рис людства. Парадоксально, але попри тезу Ф.Фукуями про кінець подієвої історії, остання не зникла (достатньо ознайомитися з третім розділом монографії), а перейшла в нову стадію національно-культурних протистоянь, глобальних революцій, гібридних та інформаційних війн. Отже, забігаючи наперед, дещо підсумуємо: уміщений у монографії матеріал, зібраний фактаж – це зразок відповідальності істориків перед мільйонами наших співвітчизників, які отримали можливість із представлених теоретичних студій робити практичні висновки у своєму повсякденному житті про перспективи власного цивілізаційного вибору.

Відповідно, не заперечуючи думки автора переднього слова, відповідального редактора та керівника авторського колективу рецензованої монографії чл.-кор. НАН України С.Віднянського, що об'єктом дослідження стала «Україна в контексті всесвітньо-історичного процесу та інтеграція вітчизняної історії до глобального, світового контексту», варто додати: уважне прочитання наявного матеріалу надає підстави стверджувати, що нове видання вийшло за рамки простого викладення ключових подій вітчизняної історії. Було порушено складну теоретичну проблему співвідношення цивілізацій «Заходу» та «Сходу» зі змістом національної духовності.

На нашу думку, попри певну байдужість частини вітчизняної політичної еліти до духовних проблем сучасності, духовність є не менш глибокою й важливою складовою для людини та суспільства, ніж проблеми матеріального характеру. Вочевидь соціум, що зазнав певних втрат моральних орієнтирів, не може розраховувати на національне майбутнє, в якому торжествують ідеали гуманізму й моралі, і де інтелектуально модернізується особистість. Тому широка палітра духовно-культурного матеріалу (параграфи 1.1–1.3), дослідження інтелектуальних рецепцій, докладне цитування текстів історичних моральних авторитетів та лідерів думок дозволяють говорити про стійке намагання колективу авторів заповнити прогалини у вітчизняній історіографії та подолати постімперські детермінанти у змісті суспільної свідомості.

Структура монографії зав'язана навколо вузлових подій історії України та Європи, до того ж змістовна канва вітчизняного минулого вміло протягнута крізь специфіку європейської цивілізації. Читачеві представлено інтелектуальний масив ґрунтового історичного екскурсу в наше минуле, який логічно підводить до проблем сьогодення (Україна – ЄС, російсько-український збройний конфлікт). Утім особливим предметом уваги авторів стала ключова тема українсько-європейських відносин, а в ній – питання культурної спільності, непрості, а інколи суперечливі сторінки історії України ХІХ–ХХ ст. У монографії отримали своє відображення досягнення і труднощі незалежної України, пошук шляхів розв'язання глобальних проблем, зумовлених розхитуванням світової системи міжнародних відносин і безпеки, загостренням міждержавної та міжнаціональної конфронтації, нівелюванням принципів верховенства права, суверенної рівності, територіальної цілісності держав, а також взаємодія нашої країни з міжнародними організаціями й ціла низка інших питань. Означена інтелектуальна канва вписується у фахову тематику досліджень співробітників відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАНУ.

Композиційно праця відповідає жанру монографічного дослідження, що обумовило використання авторами широкої історіографічної та джерельної бази. Це – спадщина вітчизняних і зарубіжних інтелектуалів (М.Грушевський, І.Лисяк-Рудницький, І.Срезневський, Д.Дорошенко, М.Драгоманов, Ю.Венелін, А.Кочубинський, Я.Йордан,

Й.Г.Гердер, М.Мавріціус, П.Й.Шафарик, Л.Штур, К.Гавлічек-Боровський та ін.), архівні джерела, численні опубліковані документи, дво- та багатосторонні договори й угоди. Сама логіка тематично-хронологічної послідовності викладення матеріалу орієнтує читача на формування стійкого переконання про спільність та невід'ємність європейської й української політичної долі. Остання теза навіть стала предметом «вигонченої критики» з боку російських дослідників¹. Геополітичні реалії сьогодення такі, що офіційна російська історіографія переважно воліє продовжувати виокремлювати ключові проблеми історії України з контексту всесвітньо-історичного процесу. Деякі дослідники старанно відносять витoki української державності винятково до «прокрустова ложа» радянської імперії, аргументуючи свої твердження тезою, за якою «створення більшовиками Української РСР стало єдиним українським державним утворенням, що змогло в майбутньому відіграти важливу роль у долі українського народу»². Утім колектив авторів наводить чималий інтелектуальний масив, що свідчить про органічність українського та європейського минулого й перспективність сучасних політичних відносин.

Відкриває монографію розділ «Європейські рецепції України у ХІХ – на початку ХХ ст.: джерела, напрями, суспільно-політичні й культурно-цивілізаційні впливи», в якому фактично закладено парадигмальний алгоритм методології всього наступного дослідження. Автори наводять численні історичні аргументи на користь історико-культурної співпраці українського та європейського соціумів. Залишаючись осторонь від спрощеного переспівування теоретичних положень цивілізаційних студій (О.Шпенглера, А.Тойнбі, С.Гантінгтона, В.Мак-Ніла), автори параграфу 1.1 С.Віднянський і А.Мартинів свідомо розташовують дослідницькі акценти на узагальненні історичного досвіду багатовікового розвитку українських земель у центрі Європи та взаємин українців з європейськими народами. Фактично на сторінках монографії Україна в європейській історії постає як її гармонійна частина, що має спільне цивілізаційне минуле. Означена історична парадигма, на переконання дослідників, із часом відкрила перед незалежною державою перспективний шлях до таких важливих досягнень європейської цивілізації, як повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство закону, захист прав людини.

Наступні параграфи першого розділу (1.2–1.6) дають уявлення про основи взаємодії та культурної співпраці українців із народами Європи. На маловідомій широкому колу читачів джерельній базі досліджується участь України в розвитку міжслов'янських зв'язків у контексті національно-культурного відродження, внесок університетів Наддніпрянської України в науково-освітню співпрацю в Європі, роль національних меншин в європеїзації України та особливості українсько-німецького міжкультурного діалогу.

Загалом матеріал першого розділу побудований за проблемно-історичним принципом, а до загальної канви вмонтовано проблемні моменти інтелектуальної рецепції українців. Сюжетна канва монографії переплелася з інтелектуально-політичною практикою народів Німеччини, Чехії, Словаччини, Болгарії, Польщі. На перший погляд у читача може сформуватися враження мозаїчності історичного

¹ Див.: *Кочегаров К.А.* Украина и Россия во второй половине XVII в.: политика, дипломатия, культура: Очерки. – Москва, 2019. – 424 с.; *Западная Белоруссия и Западная Украина в 1939–1941 гг.: люди, события, документы / Отв. ред. О.В.Петровская, Е.Ю.Борисёнок.* – Санкт-Петербург, 2011. – 424 с.; *Имя народа: Украина и её население в официальных и научных терминах, публицистике и литературе / Отв. ред. Е.Ю.Борисёнок.* – Москва; Санкт-Петербург, 2016. – 320 с.; *Борисёнок Е.Ю.* Феномен советской украинизации: 1920–1930-е гг. – Москва, 2006. – 256 с.; *Марына В.В.* Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина: 1939–1945 гг. – Москва, 2003. – 304 с.

² *Борисёнок Е.Ю.* Несоветская украинизация: власти Польши, Чехословакии и Румынии и «украинский вопрос» в межвоенный период. – Москва, 2018. – С.138.

матеріалу (романо-германська цивілізація, слов'янський світ, конфесійне розмаїття). Однак, на нашу думку, авторам першого розділу (С.Віднянський, А.Мартинов, О.Кураєв, О.Іваненко, В.Піскіжова, Н.Кривець) удалося повною мірою добитися зовсім іншого ефекту: за допомогою додаткової деталізації сконцентрувати увагу читача на нюансах в історії українсько-європейських духовних взаємин, котрі, як відомо, відіграють у реальному житті не меншу за значимістю роль, ніж політичний діалог націй. Відповідно, діалог української, німецької, чеської, польської, словацької та болгарської культур у монографії представлено переважно на рівні рецепцій в освіті, науці та комунікацій національних літератур.

Такий підхід цілком обґрунтований. Націоналізм як система ідей та суспільний рух сформувався в Європі в ХІХ ст. На думку європейських інтелектуалів (Й.Г.Гердер, Г.Гайне, Й.Г.Фіхте, Ф.Палацький, Л.Штур, Т.Шевченко), державно-політичні ідеї мали досягти єдності та ідентичності в культурі, яка насамперед віддзеркалювалася в мові. Мовно-літературна парадигма розвитку етносу становила основу системи ідей, що трактувалися як політична складова доцентрової національної ідеології. Як наголошують автори монографії, для низки представників української еліти ідея мовно-культурної комунікації європейських етносів була органічною у змісті їхньої політичної свідомості.

На нашу думку, такий науково-теоретичний метод дозволяє досить логічно та послідовно пояснити цілу низку непростих обставин розвитку національних рухів першої половини ХІХ ст. на теренах європейських, євразійських монархій, а головне – гармонійно уточнити причини як недостатньої політизації національних рухів, особливо українського, так і мовний характер їх національних ідеологем. Зазначений методологічний підхід досить співзвучний із концепцією професора Карлового університету М.Гроха. Ланцюжок своїх науково-теоретичних тверджень чеський мислитель формує, виходячи з концепції нерозвиненості соціальної структури низки національних рухів. Відповідно, у суспільствах, в яких соціальна структура непануючої етнічної групи була неповною (Україна, Чехія, Словаччина, Болгарія), у національній платформі домінували мовна вимога та стійке бажання лідерів «інтелектуального формату» надати власній культурі офіційного статусу. З іншого боку, там, де соціальна структура була більш розвиненою, і до неї входили представники правлячих класів та еліт (Німеччина, Франція), до національних програм переважно включали політичні цілі³.

Отже автори першого розділу справедливо ведуть інтелектуальну логіку дослідження в бік поглибленого вивчення науково-культурного аспекту взаємодії українського соціуму з європейською духовною елітою. З огляду на сказане варто погодитися з думкою авторів дослідження: у ХІХ – на початку ХХ ст. з причини відсутності в українців власної державності у змісті їхніх взаємин з європейським середовищем домінував науково-культурний аспект. При цьому інтелектуальний аспект переважно не виходив за рамки літературного або гуманітарного обміну, що було цілком зрозумілим. У минулому, під час боротьби за розширення своїх національно-етнічних прав українці не могли використовувати для вирішення відроджувальних завдань такі ефективні важелі, як легальний національно-становий інститут або установа. Як дозволяє з'ясувати монографічний контент, для українців, котрі проходили стадію формування, становлення національної культури, набуття ними соціального, ідеологічного, філософського й естетичного фундаменту, духовне середовище інших європейських народів ставало цінним додатковим надбанням.

³ Хрох М. Консенсусное объяснение формирования наций [Електронний ресурс]: http://www.perspektivy.info/book/konsensusnoje_objasnenije_formirovanija_nacij_2011-03-31.htm

Другий розділ – «Українське питання та Україна в європейській історії ХХ ст.» – містить сім параграфів. Попри той факт, що хронологічно він обіймає події неповного ХХ ст., варто визнати, що змістовна сторона розділу виявилася насиченою фактичним матеріалом. У контексті оцінки представленого фактажу неможливо не зауважити – авторський колектив не лише на інтелектуальній основі, але й на рівні інтуїції сформував фактологічний масив, який дає уявлення про проблеми національного державотворення у Центрально-Східній Європі після завершення Першої світової війни, етапи конфронтації, війн та співпраці в довготривалій історичній ретроспективі. Перед читачем актуалізовано ключові питання вітчизняної історії: доля України й українсько-європейські зв'язки драматичного періоду національного державотворення після Першої світової війни у Центрально-Східній Європі, зокрема на українських землях (С.Віднянський, параграф 2.1), боротьба за визнання незалежності України засобами дипломатії під час Української революції 1917–1921 рр. (І.Матяш, параграф 2.2). Свою позицію автори також висловили з проблем ролі української міжвоєнної еміграції в актуалізації в Європі українського питання й розвитку міжнародних зв'язків України (С.Віднянський, Н.Кривець, параграф 2.3), відносин радянської України з європейськими державами в міжвоєнний період (О.Даниленко, параграф 2.4), український чинник напередодні (М.Вегеш, параграф 2.5) та в роки Другої світової війни (О.Лисенко, параграф 2.6), участь УРСР у міжнародній співпраці соціалістичних країн Центрально-Східної Європи в повоєнні часи (А.Мартинів, параграф 2.7).

Загалом розділ залишає враження інформативно-насиченої частини монографії. Утім, як видається, дещо не до кінця було реалізовано науковий потенціал авторів у плані викладення українсько-європейського контексту в ретроспективі біполярної структури міжнародних відносин, а точніше вагомості та значення України як у змісті радянської суспільно-політичної системи, так і, відповідно, практиці зовнішньої політики СРСР.

Сорок сторінок монографії віддано під тему «Українська РСР у Центрально-Східній Європі 1945–1991 рр.». У параграфі викладено авторську думку щодо місця України в радянській системі «соціалістичної економічної та політичної інтеграції» (с.544). Окремо розкрито значення дипломатії, що здобула досвід міжнародних відносин та співучасті у творенні повоєнного світового устрою. Проте, як справедливо констатує А.Мартинів, самостійною наша позиція як у міжнародних організаціях – ООН, ЮНЕСКО, у науково-технічному співробітництві в рамках РЕВ, так і практичній політиці щодо країн Центрально-Східної Європи аж ніяк не була.

Віддавши належне позитивній ролі представленого інтелектуального масиву, маємо сміливість висловити побажання авторському колективу в наступній редакції монографії приділити більше уваги питанню визначення й закріплення після Другої світової війни кордонів України. Автор свідомо використовує слово «питання», оскільки означена тема, на нашу думку, не є науковою проблемою, а винятково політичними релізом від політиків. Водночас окремі російські інтелектуали штучно актуалізували дискусію навколо низки питань української історії. Одна за одною з'являються книги, публікації, в яких відверто переглядається не тільки місце України в історії радянського періоду, але й події, пов'язані з періодом незалежності та розвитку української державності.

Сьогодні значної актуальності набуло питання подальшого договірно-правового закріплення кордонів України. Як відомо, із моменту проголошення незалежності України її західними кордонами стали кордони СРСР, делімітація й демаркація яких була визначена ще в післявоєнні роки. На початку 1990-х рр. із Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією підписано договори, які підтвердили

незмінність тих кордонів. Натомість із Російською Федерацією цей процес протікає складно. Найявні проблеми створюють загрози для візового режиму між Україною та ЄС і перспективи вступу України до ЄС та НАТО.

Отже, як нам видається, авторський колектив міг би приділили більшу увагу комплексному аналізу озвучених історико-політичних та міжнародно-правових питань, а авторитетне роз'яснення фахівців із приводу інсинуацій на тему українських кордонів було би, на нашу думку, незайвим. Водночас відзначимо, що в контексті заявленої назви монографії таке бажання, можливо, виглядає надмірним.

Дещо виокремлюється із загального контексту другого розділу параграф 2.5 «Закарпаття у центральноевропейській політичній кризі напередодні Другої світової війни» (М.Вегеш). Маркування означеного параграфа продиктоване не стільки банальним бажанням зробити реверанс у бік закарпатського історика, скільки важливістю подій 1938–1939 рр. як із погляду здобутого широкими масами політичного досвіду, так і з причини впливу рішень Карпатського Союму 15 березня 1939 р. (було ухвалено документи історичної ваги – про незалежність, державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України) на визначення подальшої долі Закарпаття в межах України (с.466).

До канви історичного дослідження М.Вегеш уводить численні міжнародні та регіональні історико-політичні сюжети (Мюнхенська конференція, Віденський арбітраж 2 листопада 1938 р., вибори до Союму та його рішення, бій на Красному Полі тощо), наводить позицію «будителів нації» (А.Волошина, Д.Климуша, С.Клочурака, Ю.Перевузника), розкриває прагматичні, а інколи й хижацькі інтереси політиків деяких європейських держав (Б.Муссоліні, І.Чіано, М.Горті, верхівки Третього Райху та СРСР). Аргументація автора переконливо свідчить, що напередодні Другої світової війни національна свідомість закарпатців за короткий час пройшла своєрідну еволюцію від «угорських русинів» до закарпатських українців, а через усвідомлення своєї ідентичності – до ідеї єдності з усім українським народом. Отже коротка історія Карпатської України однозначно важливий етап загальноукраїнського процесу державотворення та боротьби українців за незалежність у ХХ ст.

Цілком послідовним у контексті поставленої дослідниками мети видався третій розділ – «Незалежна Україна в європейському інтеграційному процесі». Слід вітати логіку відповідального редактора С.Віднянського: він свідомо побудував ланцюжок «реконструкції минулого», виходячи зі специфіки становлення геополітичних орієнтацій України, а втім і процесу формування ментальних цінностей та ідеологічних пріоритетів українців. Варто визнати, що досягнення подібної мети неможливо не вважати складним і навіть амбітним з інтелектуального погляду. Спробуємо пояснити наше твердження.

Сьогодні дослідження вітчизняної історії перенасичені не лише мінливістю соціально-політичних трансформацій, але й «диктатом» переконань купки представників інфантильної політичної еліти. Остання досить часто відхиляється від раціонального аналізу реалій і трактує сучасну міжнародно-політичну ситуацію з позицій особистого досвіду та прагматичного інтересу. До того ж символи постмодернізму – націоналізм, трансакціоналізм, холізм євроскептиків, історизм у вигляді фантазійних картин про близьке глобальне майбутнє на тлі провінційної свідомості регіонально-національних традицій ускладнили процес наукового аналізу. Означене навіть стало причиною інтелектуальної кон'юнктурності і творчої пасивності низки представників історичної спільноти. Далися взнаки як наявна культурно-цивілізаційна ситуація в Україні, так і багатотікова спадщина різних соціальних моделей та диктату політичних режимів, в основі яких лежала

безальтернативність наукової теорії. Вибір був невеликим: ліберальна, соціалістична, національна або расова ідеології.

Означена методологічна проблема ускладнювала роботу колективу авторів над третім розділом монографії. Утім наявна джерельна база, аналіз значного масиву документів свідчать на користь прагнення максимально дотриматися принципу історичної об'єктивності. Яскравим підтвердженням цього став, зокрема, параграф 3.3 (І.Матяш) про інтеграцію України в європейський і світовий культурний простір на прикладі діяльності ЮНЕСКО. У зв'язку з цим, слід визнати справедливою думку С.Віднянського про відповідальність історика у справі об'єктивної реконструкції минулого. Відмова від цього втягує соціум до системи заплутаних ілюзій та історичних міфів. До того ж суспільство втрачає можливість не лише робити в повсякденному житті практичні висновки, але і планувати майбутнє.

Отже справжня історія дозволяє прогнозувати майбутні шляхи цивілізаційного розвитку. Звідси сформовано інтелектуальний алгоритм дослідження. Він побудований на порівняльному методі. Особливу увагу приділено практиці проведення паралелей. Автори цілком послідовно подають інтелектуальний матеріал у розрізі екстраполяції подій в Україні на контент європейської інтеграції. З іншого боку, становить інтерес практика всебічного студіювання та осмислення російсько-українського збройного конфлікту. Оцінка останнього зафіксована через позицію Ради Європи (Венеційської комісії) (М.Кононенко, М.Точицький, параграф 3.4) та Європейського Союзу, зокрема ФРН, Франції, Австрії (Г.Харлан, О.Мітрофанова, Є.Сафар'янс, параграф 3.5).

Як бачимо, інтелектуальну лінію сюжету третього розділу свідомо включено в контекст проблеми «Схід – Захід». Такий підхід, на цілком слушну думку авторів монографії, значною мірою обумовлений тим, що історично наша країна й надалі залишається в епіцентрі двох інтеграційних хвиль – європейської та євразійської. Обидві кардинально різні за цілями, умовами, політичною культурою. Відповідно, варто визнати цілком справедливим твердження О.Горенка та А.Мартінова (параграф 3.1), що феномен європейської інтеграції, його природа, форма, характер до цього часу не здобув однозначного погляду та оцінки у середовищі наукової спільноти (с.581). Дотримуючись євроцивілізаційного концепту, автори з урахуванням феномена варіативності історичного процесу (глобалізація, вестернізація, регіоналізація) теоретично узагальнюють українське минуле, і в такий спосіб прогнозують перебіг історичного процесу та виявляють потенційний – європейський варіант оптимального соціального й міжнародного напрямку розвитку України. Отже важливе значення цього розділу полягає не лише в його теоретичній, гіпотетичній площині подальшого становлення вітчизняної історичної науки, але й дозволяє читачеві робити достатньо обґрунтований висновок на користь свідомого вибору європейських цінностей.

Значний інтерес становить параграф 3.2 «Україна – Європейський Союз: основні етапи і проблеми співпраці» (С.Віднянський, А.Мартінов). Авторський аналіз взаємовідносин України та ЄС переконливо демонструє, що сторони навіть у непростих умовах регіонально-континентальної конкуренції зуміли накопичити позитивний досвід для розширення співпраці вже в новому форматі, відкритому угодою про асоціацію 2014 р. Свідомо опустимо розлогий матеріал, в якому простежуються основні етапи розвитку європейської інтеграції й наголошується на закономірності європейського вибору для України – магістрального шляху розв'язання внутрішніх і зовнішньополітичних, економічних і соціокультурних проблем (с.626). Як ми переконалися, читач, завдячуючи авторській скрупульозності та відповідальності, отримав добру можливість емоційний бік свого євроцивілізаційного вибору закріпити науковою аргументацією дослідників.

Уважаємо за потрібне зробити деякі узагальнення. Рецензований матеріал чітко викристалізовує момент органічності зовнішньополітичного орієнтуру України в напрямі інтеграції в європейську спільноту. Водночас в узагальненнях знайшли віддзеркалення сюжети вагомості моментів співпраці України з ЄС, що лежать в економічній, політичній, культурно-цивілізаційній та геополітичній площинах. За чіткими рядками та авторськими аргументами простежується переконання дослідників щодо європейської інтеграції України як шансу на постання модернізаційної економіки, доступу до новітніх технологій. У політичному аспекті євроінтеграція детермінує демократизацію політичної системи та модернізацію правового поля нашої держави. Водночас культурно-цивілізаційна площина інтеграційних процесів відкриває шлях до активізації взаємообміну культур. Нарешті, перспектива членства України в ЄС гарантує зміцнення національної безпеки країни та стає чинником захисту її від прямої агресії й територіальних претензій.

Прогностична цінність та об'єктивність авторської аргументації загалом не викликає заперечень. Утім конкретний варіант інтеграційного розвитку з високою долею вірогідності може стати причиною появи низки викликів. Насамперед, угода про асоціацію між Україною та ЄС – це не «європрезент», а «книга книг», в якій більш ніж на двох тисячах сторінок прописано наші зобов'язання перед західними партнерами. Наступне, це наявність після брексіту політичної невизначеності стратегії розвитку та розширення ЄС. При нагоді згадаємо вислів А.Меркель «про Європи різних швидкостей». Далі: проблема часткової втрати державного суверенітету для членів Євросоюзу; втрата конкурентоспроможності певними українськими промисловими галузями; складність процесу переходу на європейські стандарти; високий рівень квотування низки видів товарів і невизначеність взаємин із країнами СНД. До того ж поза увагою авторів залишилася проблема ціннісного змісту – сприйняття України соціумом країн Європейського Союзу. Остання тема набула на сьогодні особливої актуальності, оскільки інформаційна війна, що набрала обертів навколо «української кризи», вивела на поверхню глибокі стереотипи, котрі побутували на Заході відносно цивілізаційної суті українського народу.

Утім озвучені зауваження найімовірніше слід віднести до моментів певної необізнаності рецензента, що, відповідно, стимулює його як читача заповнити лакуни новим інтелектуальним масивом і в такий спосіб докладніше розібратися в непростих проблемах Євросоюзу.

Загалом рецензована праця дає дослідникам історії та сучасності цінний матеріал, який вдало поєднує у собі риси ґрунтовної наукової монографії, цікавого навчального посібника і змістовного довідкового матеріалу, що містить високий інформпотенціал для порівняльного аналізу процесів політичного, соціального й економічного розвитку України та європейських країн у ХІХ – на початку ХХІ ст. До того ж зміст й інтелектуальна канва книги допомагає глибше зрозуміти драматичний шлях, пройдений Україною у ХХ ст. у контексті європейського розвитку. Підсумовуючи, констатуємо, що видання становить значний інтерес не лише з наукового, але практичного погляду, тож буде цікавим не тільки академічній спільноті, а також і політико-економічним інститутам, що функціонують на вітчизняному та європейському просторі.

Євген Бевзюк

доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,
Ужгородський національний університет
(Ужгород, Україна), evbevzuk@gmail.com